

van superioriteit doorstraalt²¹. Dit verschijnsel is te meer merkwaardig omdat het zeldzaam was in die dagen en in strijd met de heersende ideologie van rationaliteit en verdraagzaamheid. Op de tweede plaats signaleer ik het type houding onder de gereformeerden, waarvan St. Hanewinkel een goed voorbeeld geeft en is, in zijn reisbeschrijvingen van de Meierij²². Voor hem en zijn geestverwanten waren de katholieken domme, bijgelovige en onverdraagzame barbaren, die op zijn minst leiding behoeften en eigenlijk zelfs enige mate van onderdrukking om niet gevaarlijk te worden. De gereformeerden daarentegen waren verstandige en bekwame lieden, die bij uitstek geschikt waren om te regeren en nu ineens zonder enige reden aan de kant werden gezet. Vertegenwoordigers van deze houding verlegden aldus de verdediging van hun godsdienstige en politieke dominantie naar het terrein van de cultuur om vervolgens met nog meer zelfverzekerdheid neer te zien op de minoriteit.

Deze verschuiving liet weliswaar de mogelijkheid open dat verlichte katholieken als gelijken zouden moeten worden behandeld, maar van dat soort waren er toch niet zo veel en als ze het waren, konden ze geen kwaad meer doen.

ad 8, 10 en 11. Veranderingen binnen de rooms-katholieke kerk zelf.

De sociologische benadering maakt de historicus gevoelig voor structurele veranderingen: andere bestuursvorm, eigen opleidingsinstituten, eigen communicatiemiddel. Deze drie zaken brengen weliswaar niet ipso facto en per se een emancipatiebeweging met

21. Zie o.a. de geschriften van Petrus Schouten rond de overgang van Frans Voorhout tot de rooms-katholieke Kerk, van B. S. Sinkel naar aanleiding van de remonstrantse oproep tot vereniging van alle christenen en de nieuwe, in 1796 verschenen vertaling van Bossuets *Exposition de la doctrine de l'église catholique sur les matières de controverse*. Alleen al om hun titel moeten verder nog worden aangehaald:

- *Adres door alle roomsch-katholieke priesters van het Noorder Quartier, aan het provinciaal bestuur van Holland, op den 18 augustus 1796 ingeleverd, wegens eene verregaande beschuldiging, den roomschgezinden van het Noorder Quartier door het Comité van Voorlichting te laste gelegd*. Amsterdam, F. J. van Tetroode, 1796.
- *Antwoord op het schreeuwend naamloos lasterschrift, genaamt: "De onverdraagzaamheid en overgeloofigheid der roomsche, voorheen catholieke Kerk, nadeelig voor den staat, nader bij de zuivere leer van Jesus gebragt" als mede op soortgelijke hedendaagsche lasterschriften*. Door B. C. B., Amsterdam, P. van Buuren, 1798.

22. *Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch in den jaare 1798*. Amsterdam, A. B. Saakes, 1799. *Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch in den jaare 1799*. Amsterdam, A. B. Saakes, 1800.